

Sportopleidingen in Beeld

– MBO – HBO – WO –

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Sportopleidingen in het MBO	2
Sportopleidingen in het HBO	5
Sportopleidingen in het WO	7
Sportonderwijs in breder perspectief	8
Conclusie	14
Bijlage 1 – Overzicht MBO-opleidingen	16
Bijlage 2 – Overzicht HBO-opleidingen	18
Bijlage 3 – Overzicht WO-opleidingen	19

Inleiding

De sportwereld heeft zich het afgelopen decennium snel ontwikkeld. Niet alleen wordt het maatschappelijk belang van sport steeds meer onderkend, de sportpopulatie verbreedt zich ook. Daarnaast wordt de prestatiedruk in de topsport steeds groter; de concurrentie is moordend en details geven vaak de doorslag. Dit vraagt meer van al diegenen die werkzaam zijn in de sport en daarmee ook van het Nederlandse sportonderwijs dat dan ook niet heeft stilgezeten; het aantal sportopleidingen is in de afgelopen decennia verveelvoudigd en heeft zich sterk gedifferentieerd.

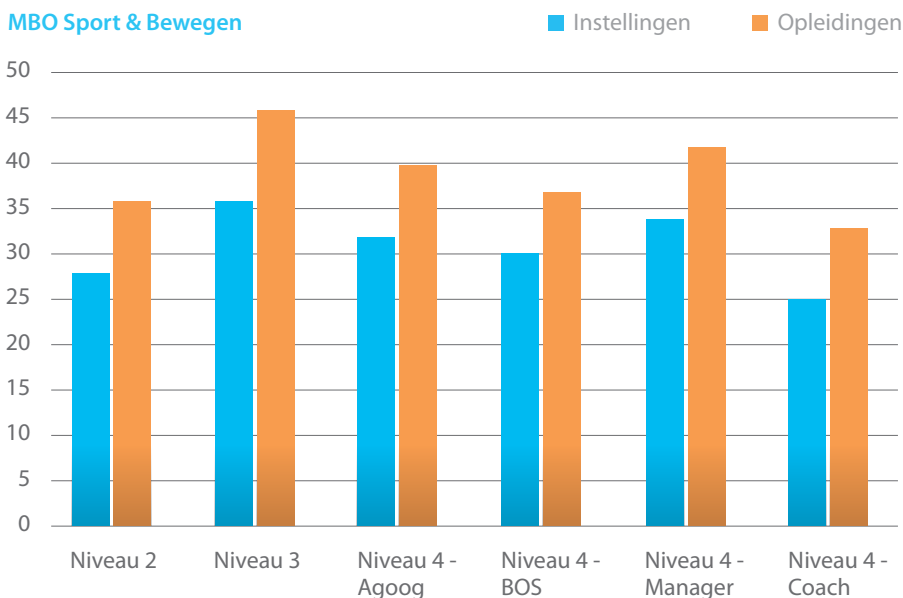
Met het *Sectorplan Sportonderzoek en -onderwijs 2011-2016*¹ is een strategisch programma opgesteld waarin sportonderwijs een belangrijke rol speelt. Goed opgeleide sportprofessionals zijn in een maatschappij die steeds meer sportminded wordt, immers essentieel. Om hier sturing aan te kunnen geven, moet het huidige aanbod eerst geïnventariseerd worden. In deze publicatie wordt het sportonderwijs in Nederland op MBO-, HBO- en WO-niveau in kaart gebracht. Aan de hand van de *Arbeidsmarktmonitor sport 2011*², het *Sectorplan Sportonderzoek en -onderwijs 2011-2016* en het *Olympisch Plan 2028*³ wordt bekeken in hoeverre het onderwijs aansluit bij de arbeidsmarkt en de maatschappelijke vraag en wat het onderwijs nog kan doen om optimaal bij te dragen aan de doelen die de sportwereld zich heeft gesteld.

Sportopleidingen in het MBO

Het MBO in Nederland biedt sportopleidingen Sport & Bewegen⁴ (S&B) aan op niveau 2, 3 en 4. Inmiddels zijn er in Nederland 36 ROC's en particuliere instellingen die in totaal op 46 locaties S&B-opleidingen verzorgen, waarvan de meeste

onderwijs aanbieden op al deze niveaus. In totaal zijn er in het MBO daarmee ruim 120 S&B-opleidingen. Een overzicht van alle opleidingen is te vinden in de bijlagen.

Binnen de opleidingen zijn vier uitstroomprofielen te onderscheiden, te weten S&B-manager, Buurt-Onderwijs-Sport (BOS)-medewerker, Bewegingsagoog en Trainer/Coach. Al deze varianten worden in minimaal dertig verschillende steden aangeboden, het is dus niet overal mogelijk om elke richting te volgen, maar het aanbod is ruim. Studenten hebben binnen hun opleiding de mogelijkheid om een of meer sportkaderopleiding(en) te volgen.

Figuur 1: Aantallen MBO-opleidingen per niveau en uitstroomprofiel

- 1 Veldhoven, N. van & Vucht-Tijssen, L. van (Red.) (2011). *Fundament onder de olympische ambities: Sectorplan Sportonderzoek en -onderwijs 2011-2016*. Deventer: ...daM uitgeverij.
- 2 Horst, J. van der & Peters, F. (2011). *Arbeidsmarktmonitor sport 2011*. Nijmegen: Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt.
- 3 Program Office Olympisch Plan 2028 (2009). *Olympisch Plan 2028: Heel Nederland naar Olympisch niveau*. Baarle-Nassau: Koninklijke Drukkerij Em. De Jong.
- 4 De CIOS-opleidingen vallen hier ook onder.

Spreiding

Het is in elke provincie mogelijk een niveau 2, 3 en 4 S&B-opleiding te volgen. Ook alle uitstroomprofielen worden in elke provincie aangeboden.

Sportkaderopleidingen

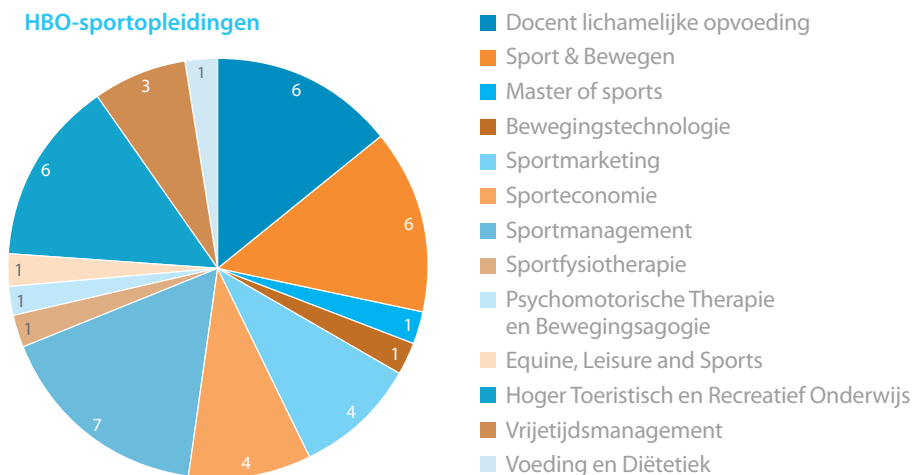
Bijna alle ROC's bieden in hun S&B-opleiding ook sportkaderopleidingen aan, vaak in samenwerking met sportbonden. Dit zijn veelal opleidingen die ook bij de betreffende sportbond zijn te volgen, maar ook speciaal binnen de ROC's worden aangeboden als verplicht vak of keuzevak. Deze sportkaderopleidingen leiden op tot (assistent-)trainer in een bepaalde sport. In totaal worden ruim honderd unieke kaderopleidingen aangeboden in 39 verschillende sporten (zie *Sportkaderopleidingen in het MBO*, 2011⁵). Een aantal ROC's stelt deze opleidingen ook open voor externe deelnemers. Met name voetbal, fitness, zwemmen, tennis, skiën en gymnastiek, zijn populair. Opvallend is dat het aanbod voor bijvoorbeeld atletiek en schaatsen erg klein is. De meeste van deze opleidingen zijn op niveau 2 of 3. Studenten met het uitstroomprofiel Trainer/Coach moeten een niveau 4-sportkaderopleiding afronden om hun MBO-diploma te kunnen behalen.

Uitstroom

Studenten die een MBO-S&B-opleiding gevolgd hebben, kunnen op verschillende plekken in de sport, over het algemeen dichtbij de sportpraktijk, terecht komen. Hun belangrijkste taken zijn uitvoerende en instructieve, vaak als trainer/begeleider bij sportactiviteiten of bijvoorbeeld als toezichthoudend medewerker in een zwembad.

Sportopleidingen in het HBO

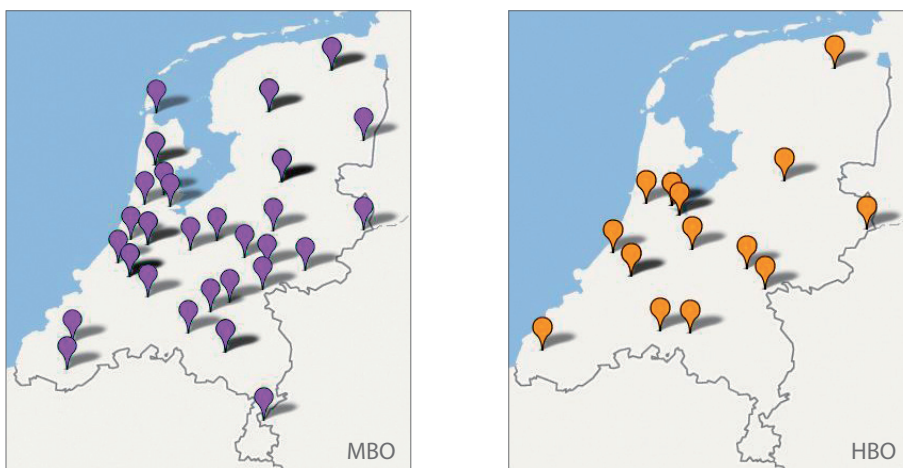
De kern van de HBO-sportopleidingen in Nederland, wordt gevormd door de zes ALO-opleidingen met een goede spreiding door het hele land. In het afgelopen decennium zijn ook andere sportgerelateerde opleidingen zoals Sport & Bewegen, Bewegingstechnologie en de op sport gerichte management- en economiestudies, sterk gegroeid. Daarnaast bestaat er nog een aantal opleidingen dat zich niet primair op sport richt, bijvoorbeeld een opleiding in de recreatieve sector. In totaal zijn er in Nederland ruim veertig sport- en bewegengerelateerde HBO-opleidingen, waarvan twee masters, gegeven aan zestien onderwijsinstellingen in veertien steden. In figuur 2 zijn deze opleidingen (gecategoriseerd) weergegeven. De meeste daarvan worden in Amsterdam en Tilburg gegeven. Vanaf september 2012 zullen de meeste sport(gerelateerde) opleidingen van Fontys Hogescholen in Eindhoven worden gegeven. De sporteconomische opleidingen blijven in Tilburg. In bijlage 2 is een overzicht te vinden van alle sport(gerelateerde) opleidingen in het HBO.

Figuur 2: Aantallen sport- en bewegingsopleidingen in het HBO per type

Spreiding

De diversiteit binnen de sportgerelateerde opleidingen in het HBO, is groter dan die in het MBO, waardoor niet elke specifieke richting in het hele land te vinden is. De ALO-opleidingen hebben een behoorlijke landelijke dekking. Dit geldt ook voor de S&B-opleidingen. Ook de veertien op sport gerichte economische opleidingen, zoals sportmarketing en -management, zijn vanuit het hele land goed bereikbaar.

Figuur 3: Sportopleidingen (hoofdlocaties) in het MBO en HBO

Uitstroom

Studenten die een ALO- of S&B-opleiding hebben gevolgd, kunnen op verschillende plaatsen in de maatschappij aan het werk met sportende mensen. Bijvoorbeeld als gymdocent of als coördinator van een buurtsportprogramma. Ook de studenten van de vrijetijds- en toerismeopleidingen kunnen direct of indirect met sporters komen te werken. De meer op economie gerichte opleidingen leiden daarentegen op tot functies die iets verder van de sportpraktijk staan, bijvoorbeeld manager binnen een sportorganisatie of sportmarketeer, maar ze kunnen daarmee wel een belangrijke bijdrage leveren aan de Nederlandse sportwereld.

Sportopleidingen in het WO

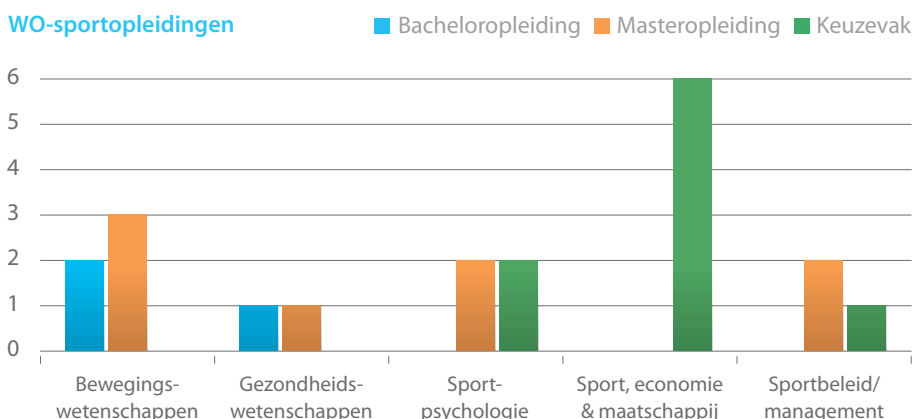
Waar in het MBO en HBO een behoorlijk aantal voornamelijk op sport en bewegen gerichte opleidingen te vinden zijn, is dit aantal in het WO beperkt. Wel kunnen studenten een specialisatie sport volgen in verschillende opleidingen en worden er een aantal keuzevakken met betrekking tot sport gegeven. De opleidingen bewegingswetenschappen in Amsterdam en Groningen zijn volledig gericht op sport en bewegen en bieden binnen zowel de bachelor- als masteropleiding een specialisatie sport aan. Ook is er een gezondheidsrichting en wordt onderwijs gegeven op het gebied van fysiologie, bewegingssturing, revalidatie en psychomotorische therapie. Gezondheidswetenschappen in Maastricht verzorgt de master Physical activity and Health.

Verschillende universiteiten bieden korte of uitgebreidere cursussen en specialisaties sportpsychologie aan en de VU de Postacademische Opleiding tot PraktijkSportpsycholoog. Daarnaast zijn in Utrecht de master Sportbeleid & sportmanagement en op Papendal de MBA-opleiding Master of Sportmanagement (Wagner Group) te volgen. Momenteel bieden acht faculteiten aan zes universiteiten sport- en/of bewegingsgerelateerd onderwijs in de bachelorfase aan en zeven faculteiten aan tevens zes universiteiten bieden mastervakken of -opleidingen op S&B-gebied aan. In totaal zijn dat twintig opleidingen, specialisaties of keuzevakken op het gebied van S&B. Zie voor een compleet overzicht van de sportgerelateerde opleidingen in het WO bijlage 3. De opleidingen zijn ook gesorteerd op aandachtsgebied en te bekijken in figuur 4.

Spreiding

Van de meeste typen opleidingen zijn er maar een of twee waardoor van een goede spreiding over het land weinig sprake kan zijn. Het zwaartepunt van de sport- en

bewegingsgerelateerde opleidingen en keuzevakken, ligt in Amsterdam en Groningen. De opleidingen en keuzevakken met betrekking tot sportbeleid, zijn centraal gelegen in Utrecht.

Figuur 4: Sportopleidingen en -richtingen in het WO

Uitstroom

Van de grootste groep studenten S&B in het WO, de bewegingswetenschappers, is bekend dat zij over het algemeen snel een baan vinden. Naar schatting vindt ongeveer veertig procent van de afgestudeerden een baan in het domein sport. Doordat de *Arbeidsmarktmonitor sport* (AMMS) het WO niet volgt, is onduidelijk in hoeverre studenten van overige opleidingen met sport in hun pakket hier op de arbeidsmarkt gebruik van maken.

Sportonderwijs in breder perspectief

In het *Sectorplan Sportonderzoek en -onderwijs 2011-2016* heeft het Nederlandse sportonderwijs op HBO- en WO-niveau een belangrijke rol. Ook het *Olympisch Plan 2028* beschrijft een belangrijke rol voor het onderwijs, zowel in Centra voor Topsport en Onderwijs (CTO's) als zijnde een stuwende kracht achter het plan. Daarnaast monitort de *Arbeidsmarktmonitor sport*

(AMMS) al sinds 2006 de arbeidsmarkt voor S&B-studenten op MBO- en HBO-niveau. De belangrijkste bevindingen en aanbevelingen op een rijtje.

Arbeidsmarkt

De AMMS wijst de overheidsdiensten met betrekking tot sport en onderwijs als belangrijkste werkgevers in de sport aan. In de uitgave van 2011 voorziet de AMMS, ondanks de economisch moeilijke periode, een stijging van de arbeidsmarkt voor afgestudeerde S&B-studenten, zowel gebaseerd op extrapolatie van realisatiecijfers als werkgeversverwachtingen. Verder concludeert de AMMS dat de aansluiting tussen het beroepsonderwijs en de arbeidsmarkt momenteel goed is. In hoeverre de huidige uitstroom van studenten uit het sportonderwijs in verhouding staat tot de vraag van de arbeidsmarkt, is moeilijk te zeggen. De AMMS stelt dat de huidige instroomaantallen van studenten S&B voldoende zouden moeten zijn voor de komende jaren en pleit dan ook niet voor een verdere verhoging van de instroom.

De AMMS merkt op dat de arbeidsmarkt voor S&B groeiende is, terwijl de structurele financiële middelen hiervoor afnemen. Hoopgevend is dan ook dat onlangs is besloten jaarlijks zeventig miljoen euro extra voor 'sport in de buurt' uit te trekken. Samen met de extra investeringen in het project 'veilig sportklimaat' zal dit naar verwachting leiden tot een betere arbeidsmarktpositie van de S&B-afgestudeerden. Wel kan de invulling van werkzaamheden van S&B-professionals en anderen die werkzaam zijn in de sport, natuurlijk veranderen. Hierover zegt de AMMS het volgende:

'De arbeidsmarkt sport en bewegen lijkt zich te verbreden, waardoor (ook) gediplomeerden te maken kunnen krijgen met nieuwe activiteiten en nieuwe doelgroepen. Het is zaak om in de opleidingen op het gebied van sport en bewegen de studenten hierop voor te bereiden.'

Het lijkt hierbij zaak dat het onderwijs en de praktijk van het werkveld voortdurend met elkaar in gesprek blijven om op deze ontwikkelingen te kunnen anticiperen.

De AMMS heeft geen betrekking op de andere sportgerelateerde opleidingen in het HBO dan S&B en volgt ook geen WO-sportopleidingen. Het Sectorplan pleit terecht voor een arbeidsmarktmonitor die deze onderwijsvelden ook in kaart brengt.

Sectorplan Sportonderzoek en -onderwijs 2011-2016

Het Sectorplan heeft in kaart gebracht wat er nodig is om over vijf jaar de kennisinfrastructuur en het onderwijs in de sport op olympisch niveau te krijgen. Het plan sluit aan bij de door de overheid gekozen vijf thema's⁶ waarop de sport kansen biedt voor de maatschappij. Het plan heeft daarom een zeer brede opzet en omvat ook kennisgebieden die de sport raken, maar niet in deze publicatie zijn opgenomen, zoals bijvoorbeeld infrastructuur. In het Sectorplan zijn de huidige situatie en de ambities binnen deze vijf thema's op het gebied van HBO- en WO-(sport)onderwijs beschreven. Binnen de eerste drie thema's is het onderwijs al behoorlijk ontwikkeld. Hieronder een overzicht van aandachtspunten met suggesties voor implementatie in het onderwijs.

Talentvol Nederland: bewegingswetenschappen in Amsterdam en Groningen houden zich al bezig met talent en talentontwikkeling, maar kunnen hun masterprogramma's gezamenlijk optimaliseren en meer gebruikmaken van elkaars expertise. Verder wordt aanbevolen een researchmaster prestatiebevordering (*sports performance enhancement*) en een trainer-/coach-opleiding op HBO-/WO-niveau te ontwikkelen. Daarnaast zou er in ALO-opleidingen meer aandacht moeten zijn voor talentidentificatie.

Vitaal Nederland: op MBO-niveau is in het studiejaar 2011-2012 al een opleiding tot beweeg- en leefstijladviseuropleiding gestart. Ook op HBO-niveau zou zo'n opleiding gewenst zijn. Deze zou wellicht kunnen worden ondergebracht in de HBO-opleiding Sport & Bewegen of zelfstandig worden opgezet.

Meedoen in Nederland: in Utrecht worden al een bachelor- en een mastervak op het gebied van sportsociologie gedoceerd. De binnen het Sectorplan geformuleerde ambitie is echter een stuk ambitieuzer en dus moet dit onderwijs (ook op andere plekken in het land) uitgebreid worden. Dat zou kunnen door het starten van leerstoelen sociaalwetenschappelijk sportonderzoek waar zowel HBO- als WO-bachelors en -masters aan gekoppeld worden.

Kaart van Nederland: binnen dit thema is nog weinig aandacht voor sportonderwijs. In het Sectorplan genoemde wensen zijn aandacht voor de fysieke omgeving van bewegen in ALO-opleidingen, een specialisatie sport in planologieopleidingen en een opleiding of bijscholing tot sportambtenaar.

Nederland in Beeld: ook hier valt nog het nodige te ontwikkelen. Het Sectorplan pleit voor een master sporteconomie en event management en bij HBO-opleidingen op het gebied van vrije tijd en toerisme voor specialisaties in sportevenementen.

Met name binnen de thema's *Kaart van Nederland* en *Nederland in Beeld* kent sport dus nog geen (prominente) plaats in het onderwijs. Hier ligt een uitdaging voor de komende jaren.

6 *Talentvol Nederland* houdt zich bezig met het beter laten presteren van sporters; *Vitaal Nederland* gaat over het stimuleren van bewegen en een gezonde leefstijl; *Meedoen in Nederland* appelleert aan het maatschappelijke, sociale en culturele aspect van sport; *Kaart van Nederland* betreft kennis over ruimtelijke ordening, planologie en accommodaties; *Nederland in Beeld* refereert aan de economische betekenis van sport en het binnenhalen van evenementen.

Olympisch Plan 2028

Een rode draad door het *Olympisch Plan 2028* is de 'Top 10-ambitie'. Heel Nederland moet naar 'olympisch niveau', waarbij de topsport een voortrekkersrol kan spelen door structureel bij de beste tien landen van de wereld te horen. Gegeven het geringe inwonertal van ons land, vergeleken met internationale sportgrootmachten, mag het duidelijk zijn dat deze ambitie vraagt om excellente topsportvoorzieningen. Hierbij zal zowel de talentidentificatie als de verdere begeleiding door coaches, (para)medici als ook sportwetenschappers, van zeer hoog niveau moeten zijn. Opvallend is het dan ook dat het onderwijs slechts coachopleidingen op MBO-niveau aanbiedt. In het Sectorplan is dan ook al aangegeven dat er behoefte is aan een opleiding voor trainers op HBO-/WO-niveau.

Ook de breedtesportambitie is een belangrijke peiler onder het Olympisch Plan. Er wordt gestreefd naar een situatie waarin 75% van alle Nederlanders regelmatig aan sport doet. Ook groepen in de samenleving die nu minder aan sport doen (bijvoorbeeld ouders met jonge kinderen, ouderen en allochtonen), zullen daartoe aangezet moeten worden om dit streven te bewerkstelligen. Hiervoor is een passend aanbod en kundig sportkader nodig. De steeds grotere studentenaantallen en verscheidenheid binnen S&B-opleidingen bij zowel MBO als HBO, lijken hiervoor een goede basis. Wel zal er binnen de opleidingen geanticipeerd moeten worden op nieuwe functies, zoals bijvoorbeeld de combinatiefunctionaris.

Het Sectorplan constateert dat er een duidelijke tendens zichtbaar is van toenemende vacatures voor sportwetenschappers met expertise op het gebied van prestatieverbetering. Wat dat betreft lijkt Nederland met meer opleidingen bewegingswetenschappen met elk een eigen sportrichting, goed voorzien. Toch geven zowel wetenschap als topsport

aan dat de kloof tussen beide soms te groot is. Een wetenschapper die vooral gericht is op onderzoek, is in de sportpraktijk niet bruikbaar, net zoals de sporter of coach wel met een duidelijke vraag moeten komen om de meerwaarde van de wetenschapper te benutten. NOC*NSF stimuleert dan ook de positie van de 'embedded scientist', de sportwetenschapper die, net zoals bijvoorbeeld de fysiotherapeut, dicht bij het team staat, daardoor ziet welke vragen er in de praktijk leven en op zoek kan naar een passende oplossing. Een op de sportpraktijk gerichte master of minor waarbij studenten stage lopen in het werkveld, zou hier wellicht een positieve bijdrage aan kunnen leveren.

Conclusie

Het werkveld van sport en bewegen heeft zich in de afgelopen jaren sterk verbreed, maar het onderwijs hierin heeft ook niet stilgezeten. Met praktische sportopleidingen, verschillende op sport gerichte economische opleidingen, bewegingstechnologie, bewegingswetenschappen en sportbeleid en -managementopleidingen, wordt de sport vanuit een breed perspectief onderwezen. Deze verbreding vraagt ook beleidsmatig om een wijdere blik. De arbeidsmarkt van de sport bestaat uit meer dan de S&B-professionals en wanneer de afgestudeerden van andere sportopleidingen ook in kaart gebracht worden, kan een duidelijker beeld worden verkregen van waar de sportwereld nog behoefte aan heeft.

Over het algemeen zijn de S&B-opleidingen goed over het land verspreid. Voor de sporteconomische opleidingen op HBO-niveau geldt hetzelfde. Veel andere opleidingen zijn slechts in één of enkele steden te volgen.

De inhoud van de opleiding en de uitstroomaantallen van S&B-afgestudeerden, lijken goed aan te sluiten bij de arbeidsmarkt. Voor de overige opleidingen is dit lastig te zeggen doordat deze niet zijn meegenomen in de *Arbeidsmarktmonitor sport* (AMMS).

De topsport komt er in het sportonderwijs momenteel nog wat mager van af. In het HBO en WO worden geen coachopleidingen aangeboden en ontbreekt een op de topsportpraktijk gerichte wetenschappelijke opleiding.

Concluderend kan gesteld worden dat het Nederlandse sportonderwijs op de goede weg is. Om te kunnen voldoen aan de doelstellingen van het Olympisch Plan is, zoals ook gesteld in het Sectorplan, nog wel het nodige te doen.

Sommige gebieden zijn nog niet voldoende ontwikkeld. Daarnaast blijven nieuwe ontwikkelingen vragen om nieuwe opleidingen en zal nieuwe kennis moeten worden geïmplementeerd.

Bijlage 1 – Overzicht MBO-opleidingen

Instelling	Plaats	Niveau & opleiding					
		2. Sport- en bewegings-begeleider	3. Sport- en bewegings-leider	4. Sport- en bewegingscoördinator			
				Uitstroomprofielen			
				Bewegings-agoog	BOS-mede-werker	Manager	Trainer/Coach
ROC Horizon College	Alkmaar	x	x	x	x	x	x
ROC Flevoland	Almere	x	x	x	x	x	x
ID College	Alphen aan den Rijn	x	x	x	x	x	x
	Gouda	x	x	x	x	x	x
	Zoetermeer	x	x	x	x	x	x
ROC ASA	Amersfoort	x	x	x	x	x	
	Amsterdam		x	x	x	x	x
	Utrecht	x	x	x	x	x	x
ROC Midden Nederland	Utrecht	x	x	x	x	x	
ROC van Amsterdam	Amersfoort	x	x	x	x	x	
	Amsterdam	x	x	x	x	x	x
	Hilversum	x	x	x	x	x	x
ROC Aventus	Apeldoorn	x	x	x	x	x	
Rijn IJssel	Arnhem	x	x	x	x	x	x
Drenthe College	Assen	x	x	x	x	x	x
	Emmen	x	x	x	x	x	x
ROC de Leijgraaf	Oss, Veghel, Uden		x	x		x	
ROC Zeeland	Breda	x	x	x	x	x	x
	Goes	x	x	x	x	x	x
ROC Mondriaan	Delft	x	x	x	x	x	x
Koning Willem I College	Den Bosch	x	x	x	x	x	x
ROC Kop van Noord-Holland	Den Helder		x	x		x	
Graafschap College	Doetinchem	x	x	x	x	x	x
Da Vinci College	Dordrecht		x		x	x	x
ROC A12	Ede		x		x	x	x
	Velp		x		x	x	x
ROC Eindhoven	Eindhoven	x		x	x	x	x
Instituut Broers	Eindhoven		x	x			x
	Tilburg		x	x			x
ROC van Twente	Enschede	x	x	x	x	x	x
Alfa-college	Groningen	x	x	x	x	x	x
Noorderpoortcollege	Groningen		x			x	x
ROC Nova College	Haarlem	x	x	x	x	x	x

		Niveau & opleiding					
		2. Sport- en bewegingsbegeleider	3. Sport- en bewegings-leider	4. Sport- en bewegingscoördinator			
Instelling	Plaats			Uitstroomprofielen			
				Bewegings-agoog	BOS-mede-werker	Manager	Trainer/Coach
ROC Nijmegen	Boxmeer	x	x				
Albeda College	Rotterdam	x	x	x	x	x	
ROC Zadkine	Rotterdam	x	x	x		x	
	Spijkenisse	x	x				
Leeuwenborgh Opleidingen	Sittard	x	x	x	x	x	x
ROC Westerschelde	Terneuzen	x	x	x	x		
ROC Tilburg	Tilburg	x	x	x	x	x	x
Regio College	Zaandam	x	x			x	
Deltion College	Zwolle		x	x	x	x	x
Landstede MBO	Zwolle	x	x	x	x	x	x
	Harderwijk	x	x	x		x	x

Bijlage 2 – Overzicht HBO-opleidingen

Instelling	Plaats	Opleiding
Christelijke Hogeschool Windesheim	Zwolle	Bewegingsagogie/Psychomotorische Therapie Leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Lichamelijke Oefening Sport en Bewegen
De Haagse Hogeschool	Den Haag	Bewegingstechnologie Leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Lichamelijke Oefening Sportmanagement (Sport en Bewegen)
Fontys Hogescholen	Sittard	Leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Lichamelijke Oefening Sports & Leisure Sports & Wellness
	Tilburg	<i>Master of Sports</i> Leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Lichamelijke Oefening Sport & Media Sport en Bewegingseducatie Sport en Marketing/Management Sportmarketing en Commerciële Economie
Hanzehogeschool Groningen	Groningen	Operationeel Sportmanagement Leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Lichamelijke Oefening Sport, Gezondheid en Management
Hogeschool Inholland	Amsterdam en Diemen	Hoger Toeristisch en Recreatief Onderwijs Vrijtijdsmanagement
	Haarlem	Hoger Toeristisch en Recreatief Onderwijs Sport en Bewegen
	Rotterdam	Hoger Toeristisch en Recreatief Onderwijs
Hogeschool Rotterdam	Rotterdam	<i>Master Sportfysiotherapie</i> Sportmarketing en Management Vrijtijdsmanagement
Hogeschool van Amsterdam	Amsterdam	Commerciële Sporteconomie Leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Lichamelijke Oefening Sport, Management en Ondernemen Sportmanagement Sportmarketing Sportmarketing en Commerciële Economie (Johan Cruyff University) Voeding en Diëtetiek
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen	Arnhem en Nijmegen	Leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Lichamelijke Oefening Sport en Bewegingseducatie Sport, Gezondheid en Management <i>Master Sport- en Bewegingsinnovatie</i>
Hogeschool Van Hall Larenstein	Wageningen	Equine, leisure and sports
Hogeschool Zeeland	Vlissingen	Sport en Bewegingseducatie Vitaliteitsmanagement en toerisme
NHTV internationaal hoger onderwijs Breda	Breda	Commerciële economie met specialisatie/minor sportmarketing Functiegerichte Bachelor in Toerisme en Recreatie Hoger Toeristisch en Recreatief Onderwijs Vrijtijdsmanagement

Bijlage 3 – Overzicht WO-opleidingen

Bachelor

Universiteit	Bachelor	Minors/specialisaties
VU - Amsterdam	Bewegingswetenschappen	Sport Gezondheid Bouw, werking en sturing van het bewegingssysteem Psychomotorische therapie Sport, bewegen en gezondheid
RUG - Groningen	Bewegingswetenschappen	
	Economie en bedrijfskunde	Sports economics
	Gedrags- en maatschappijwetenschappen	Sport and exercise psychology
UM - Maastricht	Gezondheidswetenschappen	Bewegingswetenschappen
UvA - Amsterdam	Psychologie	Kernthema Sportpsychologie
RUN - Nijmegen	Sociale wetenschappen	Actie en sport Sportpsychologie
UU - Utrecht	Meerdere faculteiten	Sport, pedagogiek en beleid

Master

Universiteit	Master	Minors/specialisaties
VU – Amsterdam	Human movement sciences	Sport
	Fundamental and clinical human movement sciences	Sport en recht
	Rechtsgeleerdheid	
UvA – Amsterdam	Rechten	Arbeid en sport
	Psychologie: track sport- en prestatiepsychologie	
RUG – Groningen	Bewegingswetenschappen	Sport, leren en presteren Beweging, gezondheid en veroudering Motorisch herstel en revalidatie
UvT – Tilburg	Leisure studies	Contemporary themes in sport, tourism and culture
UM – Maastricht	Physical activity and health	Sports and physical activity interventions
		Biology of human performance and health
UU – Utrecht	Sportbeleid en sportmanagement	Sportbeleid en -management
	Sociale wetenschappen	Sport als wondermiddel
Wagner Group - Papendal	Master of sport management	

Colofon

Titel

Sportopleidingen in Beeld, MBO – HBO – WO

Tekst

Joep Pelsser / Nicolette Schipper-van Veldhoven

Gegevensverwerking

Joep Pelsser

Opmaak en druk

...daM uitgeverij

NOC*NSF-publicatienummer: 716

Uitgave

NOC*NSF / 2012

Unit Sportontwikkeling / programma Onderzoek

Postbus 302

6800 AH Arnhem

Tel. 026-4834400

www.nocnsf.nl